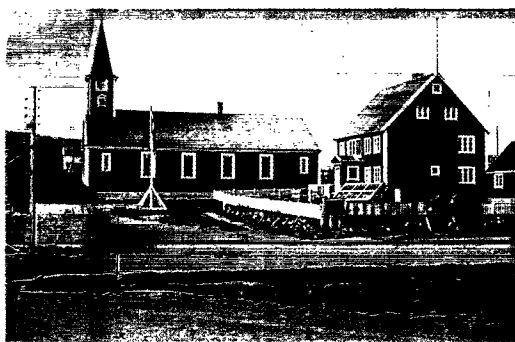

Et stykke skolehistorie

Af Chr. Berthelsen

Til højre for kirken den oprindelige seminariebygning fra 1847, den nuværende bispebolig. Samtidig blev en lignende bygning opført i Ilulissat/Jakobshavn, hvor der også var seminarium.

Ilinniafissuaq, Grønlands Seminarium, kan i 1995 fejre 150 års jubilæum. Artiklen her handler om et lille hjørne af seminariets lange historie, baseret på strukturændringen i 1925 og til dels også på egne erindringer fra elevtiden.

Den gamle skoleordning

Indtil slutningen af 1920'erne var den grønlandske skoles opbygning såre enkel og ukompliceret. Der var en syvårig børneskole. Oven på børneskolen var der et seksårigt seminarium, hvorfra der dimitteredes kateketer hvert tredje år. I de tre første år på seminariet blev der

undervist i almene skolefag, medens den egentlige forberedelse til det fremtidige arbejde skete i de tre sidste år. Skolevæsenet sorterede under kirken; og kirkens og skolens opgaver på de mange små pladser blev varetaget af disse seminarieuddannede kateketer samt af andre, der kun havde nødtørfstig uddannelse, eller som ingen uddannelse havde

Christian Berthelsen er født i Nuuk i 1916. Afgangseksamen fra Ilinniafissuaq, Grønlands seminarium, 1936. Lærereksamen fra Jonstrup seminarium 1941. Ansat ved det grønlandske skolevæsen 1945-72. Efterskolelærer og forstander først i Qaqortoq og senere i Aasiaat. Skolekonsulent for Sydgrønland og senere Nordgrønland. Skoledirektør for Grønland 1960-72. Ekstern lektor ved Institut for Eskimologi, Københavns Universitet 1977-86. Medlem og formand for en lang række udvalg og bestyrelser. Næstformand i Grønlænderforeningen Kaládlit 1941-45. Formand for Det grønlandske Selskab 1976-84. Omfattende litterært forfatterskab. Ridder af Dannebrog 1964 og 1977 samme af første klasse. Tildelt Det grønlandske Selskabs Rink-medalje 1985. (Se iøvrigt tidsskriftet Grønlands festskrift til Chr. Berthelsen, nr. 8-9 - oktober 1986).

efter børneskolen. I det gamle fanger-samfund var det muligt at klare sig uden større boglige kundskaber. Landet var hermetisk lukket for omverdenen; og de opgaver, hvor der krævedes speciel viden, blev varetaget af de udsendte danske tjenestemænd.

Ændringer i samfundet

I begyndelsen af 1900-tallet skete der ændringer i det grønlandske samfund – erhvervsmæssigt, politisk og kulturelt. Fiskeriet, som oprindeligt var igangsat på forsøgsbasis, var blevet en realitet som erhverv, idet torsken kom til kysten i store mængder som følge af havtemperaturens stigning. Det mildere klima havde endvidere en gunstig virkning på fåreavlen i den sydligste del af landet. Grønlandsk arbejdskraft anvendtes i minedrift i mindre målestok til brydning af kul og marmor. Den politiske og kulturelle udvikling hentede inspirationer udefra i et voksende omfang. Det

grønlandske samfund var ikke længere så statisk som dengang, da sælfangsten var det eneste eksistensgrundlag. Der var ved at tegne sig et nyt samfundsmønster.

Disse klare signaler til ændringer var genstand for drøftelser i en kommission i København, og drøftelserne førte til en omfattende lovgivning, Loven om Grønlands Styrelse af 1925, som betød ændringer på en række områder – bl. a. inden for kirke- og skolevæsenet.

Ændringerne i skolevæsenet

Ifølge loven af 1925 hører kirke og skole sammen, således at provsten for Grønland er leder af det samlede skolevæsen og præsten af skolerne i præstegældet. Som noget helt nyt anfører loven, at overtilsynet med den grønlandske børneskole skal føres af en skoleinspektør. Denne bestemmelse har sikkert været en glædelig overraskelse for en del. Det blev imidlertid kun ved

Seminariebygningen fra 1907, tegnet af Carl C. Hansen.

I gården bag seminariet. Første skoledag 1957.

overraskelsen, idet denne skoleinspektør aldrig blev en realitet – vistnok på grund af, at nogle i kirkens ledelse var blevet bange for, at ordningen skulle have uheldige konsekvenser i forholdet mellem kirke og skole. I stedet for fik man i 1930'erne en ordning med tre skolekonsulenter.

Der er føjet et nyt fag til i børneskolen, nemlig dansk, som er blevet obligatorisk. Dette er en imødekommelse af stærke ønsker herom fra grønlandsk side.

Den helt store fornyelse i loven handler om etablering af skolegang efter børneskolen. Dette sker ved at omdanne det seksårige seminarium til tre skoleformer, nemlig en toårig efterskole, en toårig højskole (som ikke har noget at gøre med den danske af samme navn) og

et toårigt seminarium. Efterskolen er en fortsættelsesskole for elever fra børneskolen med boglige anlæg, en slags 8. og 9. klasse. Højskolen, som har reallinie og seminarielinje, optager sine elever fra efterskolen. Reallinjens elever, der har et specielt fag med betegnelsen »bøgføring«, afslutter skolegangen med afgangseksamen. Seminarielinjens elever, der får udvidet undervisning i kristendomskundskab, rykker automatisk op på det toårige seminarium. Seminariet er fortsat uddannelsessted for kateketer til varetagelse af opgaver såvel i kirkens som i skolens tjeneste. Loven siger om undervisningen på seminariet, at den »skal tage Sigte på Elevernes fremtidige Stilling som Præster og Lærere«. Administrativt hører højskolen og seminariet (og efterskolen i Godthåb) sammen. I

lovteksten bruges betegnelsen »Højskolen og Seminariet ved Godthåb«.

Denne ordning blev sat i gang i 1928 med oprettelsen af efterskoler i Godthåb og i Egedesminde. Den tredje efterskole blev oprettet i Julianehåb i 1930 og den fjerde, en pigeskole, i Egedesminde i 1932. På disse fire efterskoler var der plads til ialt 80 kostelever fra hele Grønland; og det var kun elever med boglige anlæg, der blev optaget efter en bestået prøve. Højskolen optog første gang elever fra efterskolerne i 1930, og de første realister blev dimetteret i 1932. Det første hold kateketer med uddannelse efter den nye ordning dimitteredes i 1934. Det hold, jeg var med i, der blev færdig i 1936, var således nr. to i rækken.

Seminariet

Som allerede nævnt opereres i loven af 1925 med et toårigt seminarium; men i realiteten er seminariet fortsat seksårigt, da man for at blive optaget skal have gennemgået både efterskolen og højskolen. Men den egentlige forberedelse til kateketgerningen sker på det toårige seminarium i særdeles koncentreret form.

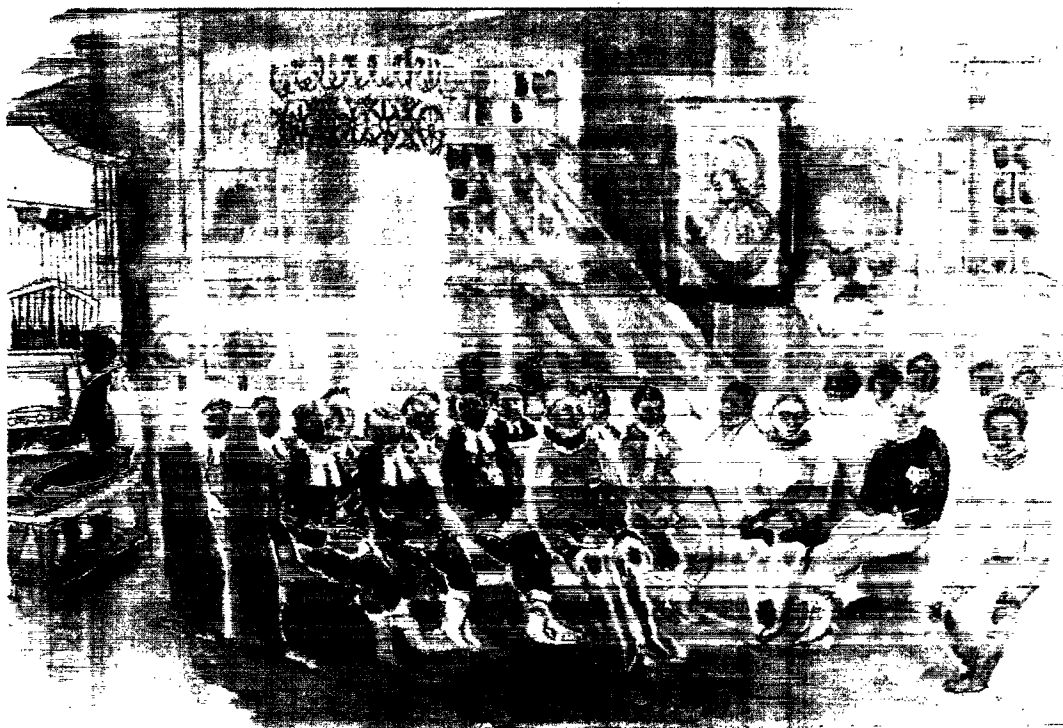
Realskolepigerne underholder i anledning af 50-års jubilæet 1957 for den nuværende seminariebygning.

Der har altid hersket mangel på lærere til de små steder. Man måtte nøjes med uuddannede – de såkaldte læsere.

– Om fagene på seminariet siger loven: »Blandt Undervisningsfagene lægges særlig Vægt på Kristendomskundskab, Vejledning i praktisk Skolegerning, det danske og grønlandske Sprog...«. I en kongelig anordning af 1930 nævnes endvidere regning, verdenshistorie, naturkundskab, sundhedslære, gymnastik, musik, sang, husflid og de grønlandske erhverv.

Vi havde på seminariet en overfyldt timeplan – 38 ugentlige timer foruden seks friluftsarbejdstimer samt periodiske kurser i mere periferiske fag. Af disse 38 timer anvendtes de 29 til fagene kristendomskundskab, skolegerning, dansk og grønlandsk – altså til fag, der i loven angives som de vigtigste. Datidens undervisningsform var i første række baseret på overhøring i det stof, som læreren havde gennemgået eller havde givet eleverne for som lektielæsning. Udarbejdelse af større selvstændige opgaver brugte man ikke dengang. Men det var meget, der skulle læses fra dag til dag.

Hans Lynges akvarel: »I Nuuks kirke blev vi viet til kateketer«.

Kristendomskundskab omfattede fagene Det nye Testamente, Det gamle Testamente, troselære (og etik), homiletik (prædikenelære) og kirkehistorie. Kristendomskundskab, som var fundamentet for kateketens fremtidige arbejde i kirkens tjeneste, havde fra gammel tid været kærnen i seminariets undervisning. Med de 13 ugentlige timer, en tredjedel af det samlede timetal, udgjorde fagområdet en slags »teologisk fakultet«. Udgangspunktet var selve bibelen, i første række Det nye Testamente. Til nogle af skrifterne havde de skiftende seminarieførstandere og andre udarbejdet hjælpemidler i form af fortolkninger og baggrundsstof. I faget troselære og etik måtte vi klare os med dupliserede

hjælpemidler. Til supplement blev der i timerne dikteret mange notater, ligesom vi selv skrev referater af det stof, der blev gennemgået i foredragsform. Vi havde mulighed for at støtte os til dansksprogede bøger efter anvisning fra lærerne; men det var ikke altid, dansk-kundskaberne kunne slå til. Kristendomskundskab var det eneste fag, hvortil der var udarbejdet hjælpemidler i rimeligt omfang. Bibelen, de trykte fortolkninger, lærebogen i kirkehistorie og enkelte andre religiøse bøger dominerede på vores små reoler; og netop tilstedeværelsen af dette grønlandsksprogede materiale var et vigtigt incitament til at arbejde mere selvstændigt i dette store fagområde. Det var almindelig kendt, at

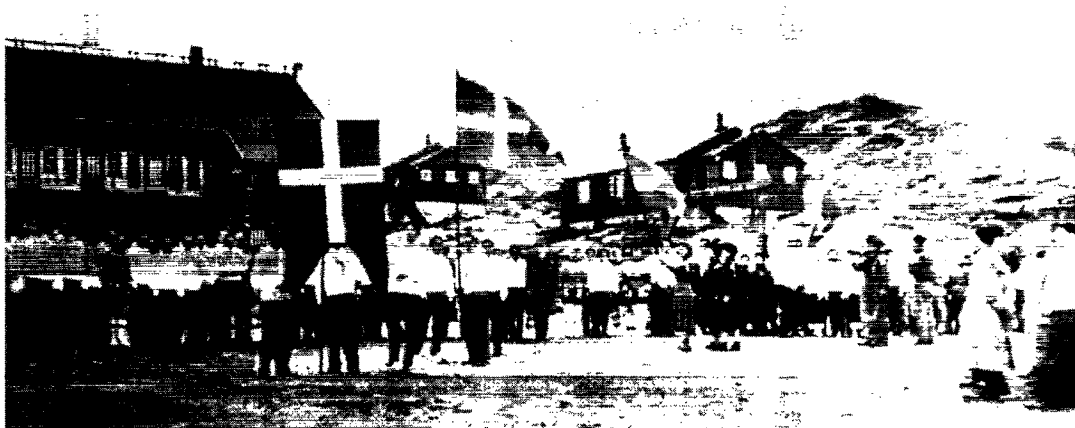
kateketer med den baggrundsviden de havde erhvervet sig på seminariet, udviklede sig gennem deres virke til at blive særdeles velbevandrede i bibelen. – Det var en naturlig ting, at der i tilknytning til faget kristendomskundskab blev givet råd og vejledning i det fremtidige arbejde som prædikant og sjælesørger.

I faget *grønlandsk* gjaldt det om at blive helt fortrolig med Samuel Kleinschmidts retskrivning – med de grammatiske regler og med de mange tilhængs skrivemåder. Der optrådte mange stumme vokaler og konsonanter som følge af, at udtalen gennem årene havde ændret sig. Der krævedes en god indsats fra elevernes side for at kunne

opnå gode resultater. Indlæringen var specielt svær for elever fra områder, hvor dialekten var meget afvigende fra den midtgrønlandske, som Kleinschmidts retskrivning var bygget på. Hertil må det føjes, at egnede hjælpemidler ikke fandtes udover grammatikken. De løbende retskrivningsøvelser var derfor en fast bestanddel af undervisningen i tilknytning til skriftlige arbejder. – Udvalget af stof til brug i mundtligt grønlandsk var meget småt, og vi kendte det meste i forvejen. Artikler eller beskrivelser af forskellig art samt sagnstof blev hentet fra blade, der udkom regelmæssigt. Bøger, der var oversat fra dansk til grønlandsk, fandtes der nogle af. Poesien havde vi i sal-

Alle seminariets elever ved ruinen af Hans Egedes hus på Haabets Ø 1903. Yderst til højre kaptajn Daniel Bruun, i midten seminarieførstander C. W. Schultz-Lorentzen.

Ved Seminariebygningens 50-års jubilæum: Fanerne rulles ud. I baggrunden elevhusene, hvor eleverne boede.

mebøger og i sangbøger. Af egentlig original grønlandsk litteratur fandtes der dengang tre romaner og to små skuespil. Det var alt.

Dansk havde fra gammel tid været fag på seminariet. På det nyordnede seminarium fik det en meget central placering som følge af fagets nye status i børne-

skolen. Målet var at give de vordende kateketer så gode danskundskaber, at de kunne påtage sig undervisning i faget. Det er vigtigt i denne forbindelse at fastslå, at dansk dengang virkelig var et fremmedsprog i Grønland. Der boede kun ganske få danskere i byerne, og mange af dem var i stand til at gøre sig forståelig på grønlandsk. Vores for-

Ved Seminariebygningens 50-års jubilæum: Pigerne i festdragt.

Seminariets gymnastiksal, opført 1907–08, har i tidens løb været rammen om meget og meget foruden gymnastikundervisning. Landsrådsmøder, offentlig filmforevisning og mange fester på Seminariet. I baggrunden ligger økonomibygningen, hvor seminarieeleverne spiste.

udsætninger i faget var af forståelige grunde meget ringe, og undervisningen måtte af den grund ske på et lavt niveau. Titler på anvendte lærebøger i faget, der er nævnt i seminariets årsberetning for 1935/36 – »Børnenes danske Læsebog V« og »Digte for danske Skolebørn« – siger lidt om niveauet. Men når vi gennem dansktimerne havde kunnet få indblik i dansk litteratur – poesi og prosa – skyldtes det den grundighed og omtanke, hvormed vores lærer udvalgte og sammensatte sit stof. Årsberetningen for 1935/36 nævner endvidere, at en del timer er blevet anvendt til læsning af udvalgte stykker fra danske dagblade. Dette dengang meget utraditionelle valg af undervisningshjælpemidler erindrer jeg som et forfriskende indfald. – Vi fik en effektiv undervisning i faget, som førte til, at nogle fik interesse for at søge

viden i danske bøger og for at læse danske romaner, der var skrevet i letfatteligt sprog. – Generelt havde vi svært ved at formulere os på dansk. Det skete i stive og unuancerede, men i reglen grammatisk korrekte, sætninger. Jo, grammatik og retskrivning var vi ganske gode til. – Der var dengang noget, der hed »dansk-tillæg«, der vinkede forude for kateketer, der havde opnået fagkarakteren mg- og opefter ved afsluttende eksamen.

Godthåb børneskole fungerede som øvelsesskole for seminariet. Det var vore egne faglærere, der forestod vejledningen i de enkelte fag – teoretisk og praktisk. Personlig følte jeg, at disciplinen *skolegerning* fyldte for lidt på timeplanen.

Faget *musik* omfattede orgelspil, der var særdeles vigtigt at kunne, da kateketen

de fleste steder fungerede som egen organist. – *Husflid* figurerede ikke på vores timeplan, hvilket – så vidt jeg erindrer – havde at gøre med, at det gamle sløjdhusskulle flyttes og ombygges. – *Grønlandsk erhverv* stod heller ikke på timeplanen. Indtil slutningen af 1920'erne blev der på seminariet undervist i kajakroning; det blev der ikke i vores tid. Derimod havde vi i løbet af skoleåret et antal jagtdage.

Seminariets årsberetninger indeholder bl. a. beskrivelser af, hvad der er blevet gennemgået i de enkelte fag, og hvilke hjælpemidler der er blevet anvendt. Forandringer i pensum eller i sværhedsgrad kan aflæses ved hjælp af disse oplysninger. »Regnebog for Seminariernes Optagelsesprøve« angives f. eks. som anvendt i slutningen af 1920'erne, medens »Regnebog i praktisk Regning for Seminarier I-II« nævnes som anvendt i midten af 30'erne. Aritmetik og algebra som en del af regneundervisningen nævnes første gang i slutningen af 30'erne. På samme måde er det muligt at følge »bevægelser« i danskundervisningen.

Det fremtidige arbejde

Da vi blev optaget på seminariet, vidste vi, hvad vi gik ind til, for vi kendte ganske udmærket kateketens stilling i samfundet. En kateket i en by udførte dele af præstens opgaver efter anvisning af denne. Så var han lærer ved siden af. At være kateket i en bygd var et særdeles krævende job. Kateketen var stedets »præst« og lærer. Hver eneste søndag holdt han to gudstjenester – kl. 10 om formiddagen og kl. 17 om eftermiddagen.

I fastetiden holdt han gudstjeneste hver onsdag aften. I højtiderne var han især ophængt med de mange gudstjenester. At døbe børn og begrave de døde hørte med til hans kirkelige opgaver, men dåben skulle bekræftes af præsten, når denne kom på besøg. Det var også præsten, der viede folk og holdt altergang på sine besøg i bygden. Som sjælesørger havde kateketen andre opgaver – f. eks. at besøge de syge og svagelige og eventuelt holde andagt i hjemmet. Herudover var kateketen fuldtidslærer med minimum 36 timer i ugens seks dage. Desuden forventedes det af kateketen, at han tog initiativet til eller tog del i aktiviteter i bygden af kirkelig eller af almenoplysende karakter. – I løbet af skoleåret havde kateketen et antal jagtdage. Skoleferien, som dengang var på tre måneder, brugte han til forskellige udendørs sysler, til lidt fangst og fiskeri for på den måde at skaffe sig naturalier og lidt ekstra penge, for lønnen var beskeden. – Kateketgerningen betragtedes af nogle som et kald og af andre i første række som et levebrød. Arbejdsområdet var stort og rummede uforudseelige og spændende muligheder. Vi havde alle kendskab til kateketer, som havde gjort en forbilledlig indsats i kirke og skole og i det kulturelle og politiske arbejde, samt til andre, for hvem det var gået helt skævt. Motiverne for at gå på seminariet kunne således være meget forskellige. Der skal heller ikke ses helt bort fra, at nogle måske havde valgt kateketuddannelsen uden den helt store overbevisning, men alene på grund af, at det var den eneste mulighed for højere boglig dygtiggørelse.

Seminarie skolens ældste klasse til eksamen i gymnastik. Foto: John Møller, Seminariets gymnastiksal 1912.

Kirkens position var stærk, og der var på denne baggrund ikke noget mærkeligt i, at kateketens funktion som »præst« blev betragtet med større respekt end funktionen som lærer. Den kirkelige side af forberedelsen til stillingen var også mere synlig. Blandt traditionerne på seminariet i vores tid var, at de vordende kateketer »medvirkede« ved formiddagsgudstjenesten om søndagen. Vi var delt i to hold, og i hvide anorakker og i velpressede sorte bukser sad vi sammen med overkateketen på en bæk nærmest ved alteret på tværs af de øvrige bænke. Vi rejste os op sammen med overkateketen og sang »amen« og

»anersaallu« (og med din ånd) på de rigtige tidspunkter og var i øvrigt overkateketen behjælpelig med praktiske ting.

I disciplinen homiletik fik vi vejledning i at skrive prædikener; og det hørte med til uddannelsen, at alle i klassen skulle prøve at holde prædiken for menigheden i Godthåb i løbet af det sidste år på seminariet. Det gjorde vi i Godthåb kirke til søndagsgudstjenesten om eftermiddagen kl. 17. Det skete for mit vedkommende i november 1935, hvor jeg lige var fyldt 19 år. Disse »prøveprædikener« blev fulgt med megen opmærksomhed af den godthåbske menighed.

Det første hold realister efter 1950-loven. Yderst til højre rektor Knud Binzer.

Vi blev færdige på seminariet den 20. maj 1936 og blev ansat i kirke- og skolevæsenet helt automatisk uden ansøgning og fik løn fra 1. juni. Sådan var det dengang. Jeg husker, at vores forstander i sin dimissionstale mindede os om, at vi var i den heldige situation at kunne blive ansat med det samme, vi blev færdige, i modsætning til vores kolleger i Danmark, hvor der var stor arbejdsløshed.

Vi var tolv på vores hold – »de tolv apostle«, som vi yndede at betegne os. Vi blev »viet« til kateketer i forbindelse med søndagsgudstjenesten i Godthåb kirke. Men ikke alle kom til at virke som »apostle«, idet to blev sendt til vi-

dere uddannelse i Danmark, én blev organist, og én blev ansat ved Den kongelige grønlandske Handel. Af de otte, som direkte gik ind i kateketgerningen, døde to desværre efter kun et par års virke af tuberkulose, som dengang var en meget hyppig dødsårsag i Grønland. Af de resterende seks blev to senere ordineret til præster. Flere fra holdet gjorde sig gældende i det politiske arbejde og i oplysningsarbejdet såvel lokalt som på landsplan.

Efteruddannelse

Loven af 1925 indeholder en bestemmelse om, at de »efter tilfredsstillende Prøve afgående Elever« kan få toårig, el-

ler efter særlig tilladelse treårig, videreuddannelse i Danmark, der »tager Sigte på de pågældendes senere Anvendelse dels som Præster og dels som Lærere«. Om uddannelsens tilrettelæggelse hedder det, at det skal ske »efter en af Seminariets Lærerråd lagt Normalplan«, og at uddannelsen skal afsluttes med en prøve. – Her må jeg lige indskyde, at efteruddannelse i Danmark ikke var ny. Med hjemmel i lov om kirke- og skolevæsenet af 1905 havde adskillige dimittender fra Ilinniarfissuaq gennemgået et par års efteruddannelse i Danmark, og flere af disse kom senere til at markere sig stærkt i kirke og skole samt i den kulturelle og politiske udvikling. Meget kort fortalt foregik denne efteruddannelse i de fleste tilfælde sådan, at de vordende præster fik undervisning privat hos en teolog (præst) og at lærerkandidaterne fulgte undervisningen i bestemte fag på et lærerseminarium som hospiterede elever. Denne efteruddannelse blev formidlet af Grønlands Styrelse efter indstilling fra Ilinniarfissuaqs lærerråd og fra provsten for Grønland. Uddannelsen var gratis, og som præst eller lærer med denne uddannelse havde man efter de grønlandske forhold ganske fordelagtige ansættelsesvilkår – i hvert fald betydelig bedre end en katekets.

Den i loven af 1925 skitserede efteruddannelse nåede aldrig at blive ført ud i livet. I forbindelse med efteruddannelser i 30'erne, hvor jeg var blandt de implicerede, var man i Grønlands Styrelse nærmest indstillet på at videreføre den gamle praksis. Men for lærernes vedkommende skete et afgørende brud, ef-

ter at en dimittend fra 1927 og to dimittender fra 1936 havde gennemført den fulde danske læreruddannelse. Dette dannede præcedens for lærerkandidaterne efter den anden verdenskrigs afslutning.

En efterskrift

Loven om kirke- og skolevæsenet af 1925 kom til at gælde i 25 år. Et blik tilbage i tiden fremkalder det indtryk, at nyskabelserne i loven havde fungeret i harmoni med den rolige udvikling i samfundet, og at delingen af det seksårige seminarium i tre skoleformer havde hævet standarden af den boglige uddannelse som helhed. – Ønsker om yderligere ændringer af kolonitidens styre og administration af Grønland fik vind i sejlene efter afslutningen af den anden verdenskrig. Som bekendt startede den meget omfattende nyordning af Grønland i 1950. Skolevæsenet fik sin egen lov og sin egen ledelse adskilt fra kirken. Med den nye skolelov af 1950 forsvandt den toårige højskole af 1925. I stedet for oprettedes en fireårig realskole, hvis indhold svarede til den danske blot med enkelte afvigelser. Oven på denne realskole blev der i 1956 etableret en treårig læreruddannelse. I 1950'erne blev der truffet en ordning, som gjorde det muligt for vordende grønlandske præster at gennemgå en teologisk uddannelse på Københavns Universitet med visse dispensationer. De sidste kateketer med den traditionelle uddannelse blev dimitteret i 1955. Den toårige efterskole er bibeholdt i loven af 1950 som forberedelsesskole til realskolen med den bemærkning, at skolerne kan

Seminiariets nytårsrevy 1955. Til venstre Robert Petersen som kejser Hailli Selasi, Jørgen Chemnitz som »borgmester« Nikolaj Rosing, Helge Schultz-Lorentzen som landshøvding Lundsteen og Sørine Poulsen som en smuk repræsentant for seminariepigerne.

nedlægges, når de kan undværes som overgangsled til realskolen. I overensstemmelse med denne bestemmelse i den nye lov skete afviklingen af efterskolerne gradvis i 60'erne, da der på dispensationsbasis etableredes præparandklasser til realskolen og 8. og 9. klasser i et omfang, som skolens rammer og lærersituationen tillod det. Dermed forsvandt den sidste rest af nyskabelserne i 1925. Alt taget med i betragtning må det konstateres, at skolens nyordning i 1925 har været en god forløber til de store ændringer i 1950. – For god ordens skyld skal det anføres, at 50'ernes fornyelser i skole og uddannelse senere er blevet ændret flere gange.

Kilder:

Beretninger og Kundgørelser vedrørende Styrelsen af Grønland.

Afslutning

Kateketuddannelsen på Ilinniarfissuaq, seminariet i Godthåb, er i dag en historie, som hørte kolonitiden til. Den fortjener at blive husket som en særdeles seriøs og målrettet uddannelse, der var specielt konstrueret til at give fangersamfundet på de mange små pladser den bedst mulige betjening – kirkeligt og undervisningsmæssigt. Uddannelsens betydning rakte langt udover kirken og skolen. Den har i høj grad også været med til at præge samfundsudviklingen på forskellig måde, især indenfor det kulturelle og politiske område.

Årsberetninger om seminariet i Godthåb.
M. Gam: Den Grønlandske Skole; 1952.